

*** תקציר ***

לסקירה המלאה והעדכנית ראה הספר [מבוא למדרשים מאת ענת רייזל](#) בהוצאת מכללת הרצוג - תבונות

מדרש שמות רבה

מדרש שמות רבה הוא מדרש אגדה לספר שמות. המדרש מורכב משני חלקים השונים זה מזה באופיים ובסגנונם, ואשר נוצרו בזמנים שונים. שמות רבה א' הוא מדרש פרשני על פרקים א – י, המבאר את פסוקי הספר לפי סדרם. שמות רבה ב' הוא מדרש דרשני על פרקים יב- מ השייך לספרות התנחומא.

שם המדרש

המדרש מוכר בימי הביניים בשמות 'מדרש ואלה שמות רבה' וכן 'שמות רבה'. שמות אלו מופיעים בכתבי ר' עזריאל מגירונה, הרמב"ן, בעל ילקוט מכירי, ועוד. הכינוי 'רבה' נוסף למדרש, ככל הנראה, בהשפעת מדרשי האגדה האחרים על התורה, שהועתקו ברצף באותם כתבי היד. מעתיקים ראו במילה 'רבה' כינוי לקבוצה של מדרשים, וכך הועבר התואר 'רבה' ממדרש בראשית רבה לויקרא רבה ומאוחר יותר לשאר מדרשי האגדה על התורה.

זמנו ומקומו של המדרש

מדרש שמות רבה מורכב, כאמור, משני חלקים שנוצרו בזמנים שונים ולכן יש לתארך כל חלק בנפרד ולבחון מתי שני חלקיו חוברו לכדי חיבור אחד. המדרש מצוטט בשמו לראשונה במאה ה-13 על ידי ר' עזריאל בעל 'פירוש האגדות' ואחריו על ידי הרמב"ן בפירושו לתורה. המדרש לא מוזכר כלל בקבצי מדרשים קדומים, ואף לא בילקוטים כמו ילקוט שמעוני ומדרש הגדול. גם רש"י ובעל מילון הערוך לא ציטטו ממנו. נתונים אלו מצביעים על תפוצת המדרש בספרד - פרובנס תחילה, ואף על זמנו המאוחר. המדרש הכיל את שני חלקיו, ככל הנראה, רק מהמאה ה-12. חלקו השני של המדרש שייך לספרות התנחומא וזמנו קשור לסוגייה הסבוכה של תיארוך ספרות זו.¹ חלקו הראשון של החיבור מאוחר לחלקו השני, מכיוון שהוא מעבד, בין השאר, את דרשות התנחומא. **שנאן**, שערך מהדורה מדעית לחלקו הראשון של המדרש, משער כי עורך שמות רבה א' חי במאה העשירית. הוא מתבסס בהשערותו על לשון המדרש, המקורות בהם השתמש, הפניות לחיבורים שונים הפזורות לאורך החיבור,² וחיבורים מאוחרים יותר שעשו שימוש בשמות רבה. **ברגמן**, אשר חקר את ספרות התנחומא, סבור כי יש לאחר את תיארוך עריכת שמות רבה א'. ברגמן טוען כי שמות רבה א' עשה שימוש במקורות מבית מדרשו של ר' משה הדרשן, שחי במאה האחת עשרה בנרבונא. ולכן מהיבט זה, שמות רבה א' קרוב לחלקו הראשון של במדבר רבה, שעשה אף הוא שימוש בדרשות ר' משה הדרשן.³ בשל כך סבור ברגמן כי יש לראות את שמות רבה א' בהקשר תרבותי-היסטורי דומה לזה של עורך במדבר רבה.⁴ מקום עריכת המדרש טרם התברר.

¹ ראה במבוא למדרש התנחומא.

² מספר פעמים שמות רבה א' מפנה לחיבורים אחרים ובשל כך מקצר בדבריו. החיבורים אליו הוא מפנה הם בראשית רבה, שיר השירים רבה, וחיבור למגילת אסתר. יתכן והערות אלו הן של מעתיקים, אך אם הן של עורך המדרש הדבר מעיד כי חיבורים אלו היו ידועים בשמותם בזמן עריכת המדרש.

³ ראה במבוא למדרש במדבר רבה.

⁴ מדרש במדבר רבה נערך ככל הנראה במאה ה-12 בפרובנס.

*** תקציר ***

לסקירה המלאה והעדכנית ראה הספר [מבוא למדרשים מאת ענת רייזל](#) בהוצאת מכללת הרצוג - תבונות